

8. Sperber D. A Deflationary Account of Metaphor / D. Sperber, D. Wilson // The Handbook of Metaphor. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – P. 84–105.
9. Sperber D. Relevance: Communication and Cognition / D. Sperber, D. Wilson. – Oxford : Blackwell, 1995. – 326 p.
10. Wilson D. Metaphor, Relevance and the «Emergent Property» Issue / D. Wilson, R. Carston // Mind and Language. – London : Blackwell, 2004. – Vol.21. – Issue 3. – P. 404–433.
11. Wilson D. Relevance Theory / D. Wilson, D. Sperber // The Handbook of Pragmatics. – Oxford : Blackwell, 2004. – P. 607–632.
12. Yule G. The Study of Language / G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 333 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

13. White P. The Tree of Man / Patrick White. – London: Vintage Books. – 1994. – 480 p.

УДК 811.112.2'38'42

М. В. Яремко,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

МОВА, ЩО МОВЧИТЬ: ПРИНЦИП «ПОЕТИЧНОЇ БАЛАКАНИНИ» В РОМАНІ Р. ВАЛЬЗЕРА «РОДИНА ТАННЕР»

У статті розглянуто характерний для індивідуальної манери Р. Вальзера розповідний принцип «поетичної балаканини». На основі цілісного аналізу тексту роману «Родина Таннер» проаналізовано мовні засоби реалізації балаканини. Встановлено, що нівелювання семантичної сторони висловлювання актуалізує семантику мовчання в текстовому фрагменті.

Ключові слова: розповідний принцип «поетичної балаканини», мовчання, тавтологія, плеоназм, антитетичний принцип, негация.

THE LANGUAGE THAT KEEPS SILENCE: A PRINCIPLE OF «POETIC CHATTING» IN R. WALSER'S NOVEL «THE TANNERS»

The article analyses the narrative principle of «poetic chatting», typical for an individual writing manner of Robert Walser, which consists in a congregation of language units of different levels in the textual excerpt. The paper researches structural and compositional arrangement and lingual organisation of the novel «The Tanners». It has been determined that garrulous speech as lingvo-stylistic property of the text is predetermined by prevalence of monological over dialogical forms in the novel, the composition of speech portrait of the main character Simon, on the basis of his verbose speech and the use of quasi-direct speech, in which the voice of the protagonist has a dominance over the words of the narrator. The realisation of chatting in a lingual structure of the text has been analysed on the basis of excessive use of synonymic lexis or the words with cognate semantic links, by means of lexical grammatic figures of repetition and enumeration, phonostylistic technique of alliteration and anaphoric repetition, comparison of antonymic pairs according to antithetic principle, negation or confutation of negation, chain accumulation of adjectives and participles before the modified word. In a syntactic structure of the text, a predominance of simple complicated sentences, and compound sentences of mixed type has been singled out. It has also been researched that language means for realisation of chatting lead to the levelling of semantic side of utterance, and as a result, actualize semantics of silence in the textual excerpt.

Key words: the narrative principle of «poetic chatting», silence, tautology, pleonasm, antithetic principle, negation.

ЯЗЫК, КОТОРЫЙ МОЛЧИТ: ПРИНЦИП «ПОЭТИЧЕСКОЙ БОЛТОВНИ» В РОМАНЕ Р. ВАЛЬЗЕРА «СЕМЕЙСТВО ТАННЕР»

В статье рассмотрен характерный для индивидуальной манеры Р. Вальзера повествовательный принцип «поэтической болтовни». На основе целостного анализа текста романа «Семейство Таннер» проанализированы языковые средства реализации болтовни. Установлено, что нивелирование семантической стороны высказывания актуализирует семантику молчания в текстовом фрагменте.

Ключевые слова: повествовательный принцип «поэтической болтовни», молчание, тавтология, плеоназм, антитетический принцип, негация.

З огляду на антропоцентричну спрямованість сучасної лінгвістичної парадигми на вивчення та інтерпретацію тексту в аспекті його породження й сприйняття актуальним є дослідження мовчання та засобів його реалізації в художній комунікації. Так, науковці виокремлюють функціонування мовчання у тематичній та структурній організації тексту (О. Сливинський, А. Bellebaum, О. Logenz, V. Roloff), розглядають вербальні та невербальні засоби його позначення (Т. Анохіна, U. Ruberg), відзначають семантичну багатозначність (Е. Естерберг, Ф. Бацевич, М. Зубрицька, Б. Матіяш) та стилістичну значущість мовчання як імплікаційного засобу (Є. Сенічкіна). Одним із засобів реалізації мовчання в художньому тексті є мовлення, позбавлене семантичного навантаження, на що звертають увагу Н. Арутюнова, М. Епштейн, О. Сливинський [2, с. 423; 10, с. 195; 8, с. 12].

Мета статті – розглянути балаканину як засіб актуалізації семантики мовчання в художньому тексті. Матеріалом дослідження обрано текст роману «Родина Таннер» («Geschwister Tanner», 1907) швейцарського письменника Роберта Вальзера (Robert Walser, 1878–1956), яскравість і неординарність індивідуально-авторської манери якого дає змогу розглядати реалізацію мовчання на фоні відсутності мовлення або його багатослівності.

Уперше про стиль письма Р. Вальзера у формі балаканини говорив його сучасник, літературний критик і філософ Вальтер Беньямін, який зауважив, що розповідна манера швейцарця вирізняє його з-поміж інших та привертає увагу своєю невимушеною «мовною занедбаністю» (Sprachverwilderung) [14, S. 325]. Процес написання для Вальзера є важливішим за зміст, а теми розповіді виникають безпосередньо під час їх творення. На думку Беньяміна, Вальзер у своїх ранніх романах зосереджується насамперед на сюжетній лінії головного персонажа, що не дає йому можливості розвинути характери другорядних фігур.

«Родина Таннер» – перший роман раннього берлінського періоду творчості письменника (1905–1913), який розповідає про мандри та постійний пошук заробітку героя-аутсайдера Сімона. Сюжет роману складається із однотипних за змістом епізодів, як-от: робота Сімона в книгарні, в адвоката, у банку, на фабриці та ін. Оскільки розгортання подій, розвиток характерів персонажів та їх взаємовідносин є другорядним у романі, то його сюжету бракує динамічності. Характерною «мовностилістичною якістю» словесної картини тексту [4, с. 397] є багатослів'я, зумовлене: 1) переважанням у романі

монологічної форми над діалогічною; 2) побудовою мовленнєвого портрета головного героя Сімона на основі його балакучості; 3) використанням невластне-прямого мовлення, в якому голос протагоніста домінує над перспективою наратора.

Нагнітання у текстових фрагментах різнорівневих мовних одиниць становить характерний для індивідуальної манери Р. Вальзера **розповідний принцип «поетичної балаканини»** («die poetische Geschwätzigkeit» – W. Benjamin) [14, S. 219; 12, S. 8].

Щоб простежити, як функціонує такий принцип розповіді, та проаналізувати, яким чином і з якою метою мова наближається до мовчання, розглянемо засоби реалізації балаканини у мовленнєвій структурі роману «Родина Таннер».

На лексичному рівні тексту переважають синоніми, які використовуються для образності зображуваного та функціонують як засіб для структури перелічення та повтору:

«*Ich habe es noch nicht gelernt, eine Zufriedenheit, eine Genugtuung, ein Wohlbefinden zu lügen, das ich nicht empfinde, und ich glaube, man irrt sich, wenn man annimmt, daß ich das je lernen werde*» [19, S. 167].

«*Das Rechnervolk bestand zumeist aus älteren Leuten, die sich an ihre Posten und Pöstlein wie an Balken und Pflöcken festhielten. Sie hatten alle lange Nasen von dem vielen Rechnen und gingen in zersessenen, zerschabten, zergläteten, zerknickten und zerknickten Kleidern*» [19, S. 35].

Виражений іменниками синонімічний ряд (*Zufriedenheit – Genugtuung – Wohlbefinden*), члени якого відрізняються одне від одного відтінками значень та поступове наростання яких передає стан задоволення життям, утворює в першому прикладі «висхідну градацію» [9, с. 50]. Семантичний ряд оказіональних дієприкметників у другому прикладі (*zersessen – zerschabt – zerglätet – zerknickt*), за допомогою яких наратор в іронічній формі змальовує зовнішній вигляд працівників банку, звертаючи увагу на їх похилий вік і жалюгідний стан одягу, слугує применшенню зображуваного образу та зумовлює у формі фігури антиклімаксу до послідовного спадання висловлювання. В основі елементів цієї спадаючої градації лежить фоностилістичний прийом алітерації, який полягає в повторенні префікса «*zer-*». Дієслова із префіксом «*zer-*» набувають значення пошкодження чи руйнування чогось, тому повторення цього префікса в наведених дієприкметниках сприяє інтенсифікації їх семантичного відтінку [15, S. 1775].

Надмірне використання синонімічних засобів призводить до нагромодження слів з однаковим або близьким значенням і спричинює тавтологію:

«*Die ganze Natur bot sich dar, zog sich hin, dehnte, krümmte, bäumte sich, sauste und sumnte und rauschte, duftete und lag still wie ein schöner, farbiger Traum*» [19, S. 158].

Виразність зображення наведеної картини персоніфікованої природи формується на основі кумуляції десяти споріднених між собою за значенням дієслів. Синонімічні відношення виявляються між такими парами, як «*sich darbieten – sich hinziehen – sich dehnen*», «*sich krümmen – sich bäumen*», «*sausen – summen – rauschen*», та призводять до синтаксичної тавтології, тобто повторення в структурі речення семантично та граматично тотожних синонімічних елементів [4, с. 310]. М. Брандес розглядає синтаксичну тавтологію як різновид плеоназму. Плеоназм або «багатослів'я» визначається як «семантичний повтор однорідних слів і висловів» [9, с. 134; 4, с. 310]. На синтаксичній тавтології ґрунтується структура антитези, функціонування яких у романі робить висловлювання багатослівним і викликає водночас його применшення:

«*Der Tanz dieses Mädchens hatte etwas Schweres und Naturgemäßes*» [19, S. 48].

«*Es war leicht und schwer, wonnig und schmerzhaft, dichterisch und natürlich*» [19, S. 160].

Для парних слів, виділених у наведених прикладах за допомогою підкреслення, характерний антонімічний вид семантичних відношень. Словесні антитези, реалізовані у формі парних слів, надають виразності висловлюванню за рахунок його надмірного мовного вираження [4, с. 310]. У тексті протиставляються не лише «парні слова», але й цілі синтаксичні конструкції. На антитестичному принципі ґрунтується монологічне мовлення роману:

«*Man begriff die Dichter (1), nein, eigentlich begriff man sie nicht (2), denn man wäre doch, indem man so ging, viel zu träge gewesen, um zu denken, daß man sie begriffe (3). Man hatte nicht nötig, irgend etwas zu begreifen (4), es begriff sich nie (5) und wieder begriff es sich ganz von selbst (6), indem es sich in das Horchen nach einem Klang auflöste, oder in das Sehen in die Ferne hinein, oder in die Erinnerung, daß jetzt eigentlich Zeit sei, nach Hause zu gehen und eine, wenn auch ganz geringfügige Pflicht zu erfüllen, denn Pflichten wollen auch im Frühling erfüllt sein*» [19, S. 160–161].

У цьому невластне-прямому мовленні переплітаються думки розповідача і Сімона. Спершу висловлюється переконання, що поетів розуміють (1), тоді ця теза чотири рази заперечується (2); (3); (4); (5), щоб у кінцевому результаті дійти висновку, що все само собою зрозуміло (6). При цьому дієслово «*begreifen*» повторюється шість разів, з яких чотири рази у формі претеритуму (1); (2); (5); (6) та один раз у формі кон'юнктива (3) та інфінітива (4). Таке коливання думки між ствердженням і запереченням, запереченням і спростуванням використовується з метою висунути на передній план мовний рівень реалізації висловлювання, а не його зміст. За допомогою протиставного вираження думок та контрастного зображення опозиційних пар слів, словосполучень чи речень зміст самого висловлювання нівелюється. У цій невпевненості й суперечливості щодо вираження думок полягає, на думку С. Андрес, творчий метод Р. Вальзера, а сам принцип балаканини дає змогу продемонструвати процес мовної реалізації нарації [12, S. 100].

На морфологічному рівні тексту переважають прикметники та дієприкметники. Сукупність взаємозамінних означень перед означуванним словом призводить до того, що висловлювання містить зайві або надмірні мовні елементи, на фоні яких вдається відобразити в тексті пошук відповідного слова, щоб таким чином продемонструвати мовний процес, який потрібно пройти від формулювання думки аж до її усного чи письмового вираження:

«*Arme Leute haben in der Regel schnelle, pochende, hitzige Herzen, Reiche kalte, weite, geheizte, gepolsterte und vernagelte!*» [19, S. 25].

У наведеній синтаксичній конструкції за допомогою асиндетичної антитези (*arme Leute – Reiche*), побудованої на граматичному паралелізмі, зіставляються «серця бідних» та «багатих людей». Контрастність цього протиставлення підсилюється на фоні перелічених прикметників та дієприкметників, метафоричність мовлення яких надає зображенню символічного характеру. Між прикметниками та дієприкметниками виділяємо споріднені, але не ідентичні семантичні зв'язки (*schnell – pochend – hitzig; kalt – weit; gepolstert – vernagelt*). Перелічування таких слів із близькими значеннями в межах одного речення призводить до надмірної багатослівності, переобтяжує зображуване та нівелює значення конкретизованого об'єкта. Розповідач не зупиняється на виборі найбільш показового епітета, а записує всі можливі варіанти. Кожен із обраних у переліченні епітетів набирає самостійного значення та надає висловлюванню невизначеного характеру. Такий прикметниковий стиль робить поетичне мовлення автономним і дозволяє позбавити його залежності від репрезентації теми, зображення провідних мотивів чи будь-якого розвитку сюжету в романі. Предметом зображення в романі стає сама мова. Через надмірність мовного вираження не можна розпізнати означуване, яке щезає серед великої кількості означників. Мовні засоби такої розповіді слугують не репрезентації значення висловлюваного, а навпаки, пошуку шляхів уникнення пояснювального мовлення.

Вальзерівська балаканина впливає на синтаксичну організацію роману й призводить до експансії синтаксичної структури шляхом лінійного збільшення кількості одиниць:

«*Gewisse Waldwiesen, gewisse Aussichten und gewisse Bänke (1) unter den grünen, üppigen Bäumen, der Wald, die Straßen, die Promenaden, die Wiesen (2) auf dem Rücken des breiten Berges, vollbesetzt mit Bäumen, die Abhänge und Waldschluchten (3), in denen das Grün nur so wucherte, die Quelle und der Waldbach (4) mit den großen Steinen und dem leise singenden Wasser, wenn man daran saß und sich davon einschläfern ließ*» [19, S. 247].

Розширення наведеної синтаксичної конструкції відбувається за допомогою перелічення однорідних компонентів, ускладнених анафоричним повтором прикметника «gewiss» (1), а також асиндетичного нагромадження іменників (2) та парних перелічень (3), (4). Внаслідок надмірного використання мовних одиниць у синтаксичній структурі роману домінують: *прості ускладнені речення, складні речення змішаної будови, періоди*.

Висновки. У результаті аналізу мовленнєвої структури роману встановлено, що розповідний принцип «поетичної балаканини» виникає на основі: 1) використання синонімічної лексики чи слів зі спорідненими семантичними зв'язками за допомогою лексико-граматичних фігур повтору та перелічення; 2) фоностилістичного прийому алітерації та анафоричного повтору; 3) зіставлення антонімічних пар на основі антитестичного принципу; 4) негації чи спростування заперечуваного; 5) ланцюгового нагромадження прикметників і дієприкметників перед означуваним словом.

Нівелювання семантичної сторони висловлювання призводить до актуалізації семантики мовчання в текстовому фрагменті. Мовчання як результат балаканини стає засобом порозуміння між автором та читачем, який в такий спосіб отримує змогу стати співтворцем художньої картини світу.

У перспективі дослідження – функціонування мовчання як наративної стратегії в романах Р. Вальзера.

Література:

1. Анохіна Т. О. Невербальні та вербальні засоби екстеріоризації силентіального ефекту в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Т. О. Анохіна. – Запоріжжя, 2006. – 18 с.
2. Арутюнова Н. Д. Феномен мовчання / Н. Д. Арутюнова // Язык о языке : сб. статей. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 417–436.
3. Бацевич Ф. С. Прагматика мовчання в комунікації / Ф. С. Бацевич // Нариси з лінгвістичної прагматики / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – С. 203–210.
4. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс : учебник / М. П. Брандес. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Прогресс-Традиция ; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
5. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / Марія Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
6. Матіяш Б. Полісемантика мовчання в повісті Ярослава Івашкевича «Березняк» / Б. Матіяш // Слово і Час. – 2004. – № 11. – С. 67–73.
7. Сенічкина Е. П. О стилистической значимости молчания / Е. П. Сенічкина // Филологическая герменевтика и общая стилистика : сб. науч. тр. – Тверь : ТГУ, 1992. – С. 46–54.
8. Сливинський О. Т. Феномен мовчання в художньому тексті (на матеріалі болгарської прози 60–90-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / О.Т. Сливинський. – Тернопіль, 2007. – 19 с.
9. Словник тропів і стилістичних фігур / [авт.-уклад. В. Ф. Святонець]. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 176 с. – (Серія «Nota bene»).
10. Эпштейн М. Н. Слово и молчание: метафизика русской литературы : учеб. пособие для вузов / М. Н. Эпштейн. – М. : Высш. шк., 2006. – 559 с.
11. Эстерберг Э. Молчание как стратегия поведения. Социальное окружение и ментальность в исландских сагах / Эва Эстерберг // Arbor Mundi – Мировое дерево. – М., 1996. – Вып. 4. – С. 21–42.
12. Andres S. Robert Walsers arabeskes Schreiben / Susanne Andres. – Göttingen : Cuvillier, 1997. – 182 S.
13. Bellebaum A. Schweigen und Verschweigen: Bedeutungen und Erscheinungsvielfalt einer Kommunikationsform / Alfred Bellebaum. – Opladen : Westdt. Verl., 1992. – 239 S.
14. Benjamin W. Robert Walser / Walter Benjamin // Gesammelte Schriften / W. Benjamin ; [hrsg. v. R. Tiedemann und H. Schwepenhäuser]. – Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1977. – Bd. 2. – S. 324–328.
15. Duden : deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. und bearb. von G. Drosdowski u.a.]. – 3., neu bearb. und erw. Aufl. – Mannheim [u.a.] : Dudenverl., 1996. – 1816 S.
16. Lorenz O. Schweigen in der Dichtung: Hölderlin – Rilke – Celan : Studien zur Poetik deiktisch-elliptischer Schreibweisen / Otto Lorenz. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1989. – 284 S.
17. Roloff V. Reden und Schweigen: zur Tradition und Gestaltung eines mittelalterlichen Themas in der französischen Literatur / Volker Roloff. – München : Fink, 1973. – 220 S.
18. Ruberg U. Beredtes Schweigen in lehrhafter und erzählender deutscher Literatur des Mittelalters: mit kommentierter Erstedition spätmittelalterlicher Lehrtexte über das Schweigen / Uwe Ruberg. – München : Fink, 1978. – 330 S.
19. Walser R. Geschwister Tanner : [Roman] / Robert Walser. – Zürich [u. a.] : Suhrkamp, 1986. – 380 S. – (Sämtliche Werke in Einzelausgaben : 20 Bde. / Robert Walser ; [hrsg. v. J. Greven] ; Bd. 9).

УДК 82

П. М. Кралюк,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

ОБРАЗ КОЗАЦТВА В ПОЕМІ СИМОНА ПЕКАЛІДА «ПРО ОСТРОЗЬКУ ВІЙНУ...»

У статті розглянуто, як у латиномовній поемі Симона Пекаліда «Про Острозьку війну...» («De bello Ostrogiano...»), котра була написана на замовлення князів Острозьких, був представлений образ козацтва – наскільки цей образ поданий тенденційно, а наскільки він відповідав реаліям.

Ключові слова: Симон Пекалід, Острог, князі Острозькі, козаки, поема, повстання, Криштоф Косинський.

AN IMAGE OF THE COSSACKS IN POEM OF SIMON PEKALID «ABOUT OSTROH WAR...»

The article examines how in the Latin-language poem of Simon Pekalid «About Ostroh war...» («De bello Ostrogiano...»), written on the request of the Princes Ostrogski, was presented an image of the Cossacks, how tendentious this image was and how it matched with the realities.

Key words: Simon Pekalid (Szymon Pękala, Simone Pekalidis), Ostroh, Princes Ostrogski, cossacks, poem, rebellion, Ksyztof Kosiński.